

อำนาจดำเนินคดีอาญาของผู้เสียหาย

ศุภษา กิรติวรายศ*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักดิ์**

บทคัดย่อ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ได้บัญญัติให้บุคคลผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาลไว้ คือ พนักงานอัยการและผู้เสียหาย โดยให้สิทธิแก่ผู้เสียหายในการฟ้องคดีอาญาได้เช่นเดียวกับพนักงานอัยการซึ่งอำนาจในการฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการและผู้เสียหายนั้น มีความเป็นอิสระแยกต่างหากออกจากกัน อำนาจฟ้องคดีของผู้เสียหายจึงเป็นอำนาจที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง ปราศจากขอบเขตและเงื่อนไข ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องในความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดอันยอมความได้

จากการศึกษาบทบัญญัติของกฎหมายที่ได้ให้อำนาจผู้เสียหายมีสิทธิในการฟ้องคดีอาญาได้อย่างกว้างขวาง ปราศจากขอบเขตและเงื่อนไข ได้ก่อให้เกิดปัญหาในกระบวนการยุติธรรมหลายประการ เช่น ปัญหาผู้เสียหายดำเนินคดีโดยไม่สุจริต ปัญหาการฟ้องคดีอาญาซ้ำซ้อน ปัญหาในการดำเนินคดีอาญาของผู้เสียหายที่ผิดวัตถุประสงค์ หรือแม้กระทั่งปัญหาอำนาจในการดำเนินคดีอาญาของผู้เสียหายว่ามีสิทธิฟ้องในความผิดอาญาแผ่นดินบางฐานได้หรือไม่เป็นต้น ซึ่งปัญหาเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อกระบวนการยุติธรรมของไทย และส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อย ของสังคม

ดังนั้น รัฐจึงควรบัญญัติกฎหมายโดยคำนึงถึงประโยชน์ของบุคคล และประโยชน์ของสาธารณะ ให้มีความสมดุลกัน โดยนำทฤษฎีคุณธรรมทางกฎหมายมาพิจารณากับความผิดอาญาฐานต่างๆ เพื่อพิจารณาถึงสิ่งที่กฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครอง ซึ่งเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ไม่ใช่วัตถุที่มีรูปร่าง หรือบุคคล แต่เป็นสภาวะความคิดที่เป็นนามธรรม ที่บัญญัติแฝงอยู่ในกฎหมายแต่ละฐาน สิ่งนี้จะทำให้ทราบว่าความผิดอาญาประเภทใดควรเป็นความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดอันยอมความได้ เพื่อนำไปสู่การจำกัดขอบเขตอำนาจในการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหายต่อไป

1. บทนำ

การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในรัฐเป็นภารกิจอันสำคัญยิ่ง แต่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยในแต่ละรัฐก็ย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามประวัติความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณี

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ของประชาชนในแต่ละรัฐ ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อแนวความคิด รูปแบบในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น

1. ประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย
2. รัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย¹

กฎหมายอาญาที่บัญญัติขึ้นนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการรักษาความสงบเรียบร้อย จัดระเบียบของสังคมให้มีความมั่นคงภายในรัฐ โดยมีมาตรการบังคับ คือ การลงโทษผู้กระทำความผิด อันก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในสังคม ดังนั้นการกระทำความผิดทางอาญาซึ่งแม้การกระทำความผิดอาญาบางอย่างนั้นจะได้กระทำต่อบุคคลโดยตรงให้ได้รับความเสียหายเฉพาะตัว ก็ตาม แต่ในการกระทำความผิดอาญาดังกล่าวก็ยิ่งถือได้ว่าส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมเช่นกัน

ซึ่งเดิมการลงโทษมีลักษณะเป็นสิทธิของผู้เสียหายที่จะดำเนินการเอาผิดแก่ผู้ที่กระทำความผิดกฎหมาย การดำเนินคดีจึงเป็นหลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย (Private Prosecution) โดยยังไม่ถือว่าเป็นหน้าที่ของสังคม รัฐจึงไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยเป็นหน้าที่ของผู้เสียหายจะต้องจัดการหาพยานมาพิสูจน์ให้ศาลลงโทษผู้กระทำความผิดนั้นเอง ต่อมาเมื่อสังคมมีการพัฒนามากขึ้น จึงเกิดแนวความคิดในการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution) เพราะความผิดอาญา ไม่เพียงแต่เฉพาะผู้เสียหายเท่านั้นที่ได้รับความเสียหาย แต่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสมาชิกในสังคมด้วยจึงถือได้ว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหาย มีสิทธิฟ้องคดีอาญาโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าบุคคลนั้น จะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงหรือไม่ และเนื่องจากสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงมีการพัฒนาแนวคิดไปสู่การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution) เพื่อเป็นการป้องกันการแก้แค้น หรือข้อพิพาท ที่เอกชนระงับข้อพิพาทด้วยตนเองมีอำนาจมากเกินไป ดังนั้นหลักแนวความคิดในการดำเนินคดีอาญาจึงอาจแบ่งออกได้เป็น 3 หลัก คือ

1. หลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย (Private Prosecution)
2. หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution)
3. หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution)²

สำหรับประเทศไทยนั้นใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลัก แต่ก็ให้สิทธิแก่ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้เช่นเดียวกับพนักงานอัยการ กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น ย่อมกระทบต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสังคม รัฐจึงเป็นผู้ได้รับความเสียหาย และรัฐก็มีหน้าที่ที่ต้องดูแลความสงบสุขของบ้านเมือง ป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยมี

¹ คณิต ฒ นคร, “วิธีพิจารณาความอาญาไทย : หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน,” วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 15, ฉบับที่ 3, น. 2 (กันยายน 2528).

² คณิต ฒ นคร, “บทบาทของศาลในคดีอาญา,” วารสารธุรกิจบัณฑิต, ปีที่ 1, ฉบับที่ 1, น. 49 (มกราคม-มิถุนายน 2544)

อัยการในฐานะตัวแทนเป็นผู้ใช้อำนาจฟ้อง แต่ในขณะที่เดียวกันกฎหมายก็ให้อำนาจผู้เสียหายมีอำนาจดำเนินคดีอาญาเองได้ด้วย เพราะผู้เสียหายเป็นผู้ที่ได้รับผลโดยตรงจากการกระทำความผิดอาญานั้น ตามมาตรา 28 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งอำนาจฟ้องของผู้เสียหายดังกล่าวนี้เป็นอำนาจที่มีอยู่กว้างขวางและเป็นอิสระแยกต่างหากจากการฟ้องของพนักงานอัยการ แต่อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลัก ส่วนการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายเป็นรอง กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยจึงให้ความสำคัญแก่การดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการมากกว่า ซึ่งพิจารณาได้จากมาตรา 31 ที่บัญญัติให้การฟ้องคดีอาญาโดยผู้เสียหายอาจถูกควบคุมโดยพนักงานอัยการได้ในคดีที่มีใช้ความผิดต่อส่วนตัว ซึ่งพนักงานอัยการสามารถยื่นคำร้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมก่อนคดีเสร็จเด็ดขาดได้ หรือตามมาตรา 32 พนักงานอัยการมีอำนาจร้องขอต่อศาลให้สั่งผู้เสียหายไม่ให้กระทำ หรือละเว้นการกระทำการใด ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อรูปคดีของพนักงานอัยการได้³

คดีอาญาของไทยยังแบ่งได้เป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้กับคดีที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดอันยอมความไม่ได้ สำหรับคดีที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้นั้นจะเป็นความผิดที่มีลักษณะเป็นอาชญากรรมน้อย ความผิดไม่ร้ายแรง ซึ่งแม้จะมีผลกระทบต่อรัฐ แต่ผลกระทบนั้นน้อยกว่าความเสียหายที่กระทบต่อส่วนตัว ส่วนคดีที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดอันยอมความไม่ได้เป็นความผิดที่มีความเป็นอาชญากรรมมากมีลักษณะเป็นความผิดที่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม แม้ว่าจะมีผลกระทบต่อส่วนตัวด้วย แต่ลักษณะความผิดดังกล่าวมีผลกระทบต่อความรู้สึกของประชาชนว่าตนอาจปราศจากความปลอดภัย จึงต้องคุ้มครองประโยชน์ของสังคมมากกว่าการคุ้มครองประโยชน์ต่อส่วนตัว

ในคดีอาญาอาจมีทั้งคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ผู้เสียหายเป็นโจทก์ หรือทั้งพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้เสียหายสามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้เอง แต่ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องเสมอเพื่อเป็นการถ่วงดุล นอกจากนั้นแม้ในคดีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาที่ไม่ถือเป็นการตัดสิทธิของผู้เสียหายในการนำคดีอาญาขึ้นสู่ศาลด้วยตนเอง ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจผู้เสียหายในการฟ้องทั้งคดีที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้กับคดีที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิดอันยอมความไม่ได้ ในกรณีที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้ เมื่อมีผลกระทบต่อส่วนตัวมากกว่าส่วนรวมแล้ว การที่ผู้เสียหายไม่ฟ้องคดี หรือฟ้องคดีแล้วต่อมาถอนฟ้อง ขอมความ หรือทำประการใดๆ ก็ตาม ย่อมไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมมากนัก แต่ก็ถือได้ว่าเป็นการใช้สิทธิทางกระบวนการยุติธรรมไม่สมควร ส่วนคดีที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน หรือความผิดอันยอมความไม่ได้ การกระทำใดๆ ที่ทำให้เกิดความเสียหาย

³ อติสร ไชยกุลปต์, “ดุลพินิจของพนักงานอัยการในการสั่งให้ฟ้องคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542). น. 39-40.

ไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเฉพาะตัวผู้เสียหายเท่านั้น แต่ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของประชาชนโดยรวมอีกด้วย

ตามกฎหมายไทยศาลต้องพิจารณาพิพากษาคดีตามพยานหลักฐานที่มีเท่านั้น ผู้เสียหายจึงมีส่วนสำคัญในการหาพยานหลักฐาน เมื่อมีการกระทำความผิดที่มีลักษณะเป็นอาชญากรรมมาก และตัวผู้กระทำความผิดได้เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมแล้ว หากผู้เสียหายใช้สิทธิของตนโดยมิชอบ หรือในทางอื่นใดที่ถือเป็นการช่วยเหลืออาจทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษน้อยกว่าที่ควรจะเป็น หรือไม่ได้รับโทษเลย นอกจากนี้ยังมีกรณีที่ผู้เสียหายที่อาจไม่ใช่ผู้เสียหายที่แท้จริง หรือผู้เสียหายที่ยินยอมให้บุคคลอื่นกระทำความผิดต่อตนมาฟ้องคดีต่อศาลโดยเป็นการกลั่นแกล้งบุคคลอื่น หรือฟ้องคดีโดยไม่มีมูลความจริง แม้กฎหมายจะได้มีการวางมาตรการป้องกันไว้ เช่น ให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนที่จะมีการประทับรับฟ้องไว้เสมอในกรณีที่ราษฎรเป็น โจทก์ฟ้องคดีเอง แต่ด้วยปริมาณคดีที่มีเป็นจำนวนมาก ประกอบกับในบางคดีมีความซับซ้อนจึงอาจเกิดความผิดพลาดขึ้นได้ หรือกฎหมายได้มีการวางบทลงโทษไว้ยกตัวอย่างเช่น ในคดีที่มีการนำความอันเป็นเท็จมาฟ้องผู้อื่นต่อศาลก็มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 175 ฐานฟ้องเท็จ แต่ก็เพียงพอบทลงโทษต่อผู้ที่ยื่นฟ้องเท็จต่อศาลเท่านั้น สำหรับผู้ถูกฟ้องกลับไม่มีบทบัญญัติทางกฎหมายที่จะช่วยลดความเสียหายที่เกิดขึ้น หรือชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ซึ่งตามหลักกฎหมายทั่วไปบุคคลย่อมได้รับการสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิดจริง (Presumption of innocence) ดังนั้น จำเลยในคดีอาญาจึงมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างผู้บริสุทธิ์ จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นอย่างเป็นผู้กระทำความผิดในขณะนั้นไม่ได้ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ให้ปราศจากข้อสงสัยว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิดจริงตามขั้นตอนของขบวนการทางอาญาแล้ว แต่ในสภาพความเป็นจริงเมื่อมีผู้ถูกฟ้องเป็นจำเลยบุคคลในสังคมจะมองผู้ถูกฟ้องไปในทางไม่ดีก่อน ทำให้ผู้ถูกฟ้องต้องเสียหายต่อชื่อเสียงก่อนที่จะมีคำพิพากษาว่ามีได้กระทำความผิด และยังคงเสียเวลารวมถึงค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีเพื่อพิสูจน์ตนเองในศาลว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือบางกรณีอาจถึงขั้นถูกจำคุกตามคำพิพากษาของศาล โดยอาจเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น การใช้อำนาจบางประการของผู้มีอิทธิพล หรือถูกใส่ร้ายปรักปรำด้วยเหตุอันไม่เป็นธรรม หรือเหตุอื่นๆ ที่ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิด ทั้งๆ ที่ไม่มีมูลความจริง แต่ด้วยเหตุจากพยานหลักฐานต่างๆ อันได้แก่ พยานบุคคล พยานวัตถุ หรือพยานเอกสารขาดความถูกต้อง เช่น อาจเป็นพยานหลักฐานปลอม หรือเท็จ ซึ่งศาลจำต้องลงโทษตามหลักฐานเท่าที่ปรากฏอยู่ในสำนวนซึ่งกรณีเช่นนี้จะกล่าวหาว่าศาลตัดสินไปโดยมิชอบยอมมิได้ เนื่องจากแนวปฏิบัติของศาลในการสืบพยานหลักฐานของประเทศไทย ศาลจะรับรู้ข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏอยู่ในสำนวนเท่านั้น⁴

⁴ พิษญา เหลืองรัตนเจริญ, “การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีการรื้อฟื้นคดีที่เป็นคุณแก่จำเลย,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2548), น. 1.

จากกรณีปัญหาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายฟ้องคดีได้อย่างกว้างขวาง ไม่มีการจำกัดขอบเขตการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหาย จึงอาจก่อให้เกิดผลเสียหายต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้หลายประการ จนเป็นเหตุให้ศาลต้องพิพากษายกฟ้อง ถึงแม้ในบางคดีที่ผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้องคดีอาจมีพนักงานอัยการซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของรัฐเข้ามาดูแลคดี เพื่อลดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินคดีโดยมิชอบบ้างแล้วก็ตาม แต่ความเสียหายก็ยังคงต้องเกิดแก่ตัวผู้ถูกฟ้องอยู่เช่นเดิม

ดังนั้น การให้อำนาจในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้เสียหายที่เป็นไปอย่างอิสระนั้น ควรมีการกำหนดขอบเขตการใช้อำนาจในการดำเนินคดีอาญาของผู้เสียหายว่าควรมีอำนาจในการกระทำได้มากน้อยเพียงใด จึงเป็นการอำนวยความยุติธรรม และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม

2. ฐานความผิดกับการพิจารณาตามคุณธรรมทางกฎหมาย

จากเรื่องคุณธรรมทางกฎหมายที่ได้กล่าวไว้แต่ตอนต้นว่าคุณธรรมทางกฎหมายคือ สิ่งที่ยุติธรรมมุ่งประสงค์จะคุ้มครองเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ไม่ใช่วัตถุที่มีรูปร่าง หรือบุคคล แต่เป็นสภาวะความคิดที่เป็นนามธรรม ที่บัญญัติแฝงอยู่ในกฎหมายแต่ละฐาน ฉะนั้นประโยชน์ของคุณธรรมทางกฎหมาย กล่าวได้คือ

(1) คุณธรรมทางกฎหมายเป็นส่วนหนึ่งของความผิดอาญาฐานต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องช่วยในการตีความกฎหมายได้

(2) คุณธรรมทางกฎหมายช่วยในการแบ่งแยกจัดหมวดหมู่ ประเภทความผิดเพื่อการศึกษา

(3) โดยที่คุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นทั้งส่วนบุคคล (Individualrechtsgut) เช่น ชีวิต เสรีภาพ ทรัพย์สิน เป็นต้น และคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนรวม (Universalrechtsgut) เช่น ความปลอดภัยของการจราจร สภาพความแท้ของเงินตรา การรักษาไว้ซึ่งความลับของประเทศในทางทหาร เป็นต้น ซึ่งการแบ่งแยกคุณธรรมทางกฎหมายออกดังกล่าวนี้อาจเป็นการช่วยการพิจารณาที่ทำให้ทราบว่าความผิดอาญาประเภทใดควรเป็นความผิดอาญาแผ่นดินหรือความผิด อันยอมความได้ และในกรณีใดบุคคลจึงจะสามารถป้องกันสิทธิของตนได้⁵

เมื่อพิจารณาความผิดทางอาญาฐานต่างๆ ตามบทบัญญัติของกฎหมายอาญาก็จะมีคุณธรรมทางกฎหมายเป็นพื้นฐานอยู่ในบทบัญญัตินั้น จึงทำให้ทราบเหตุผลในบทบัญญัติความผิดอาญาในแต่ละฐานว่าเหตุใดความผิดอาญาฐานหนึ่งจึงเป็นความผิดอันยอมความได้หรือเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน และการแบ่งแยกคุณธรรมทางกฎหมายออกเป็นคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนบุคคล หรือเป็นส่วนรวมก็มีผลต่อการพิจารณาเรื่องผู้เสียหายด้วย กล่าวคือ ผู้ใดจะเป็นผู้เสียหายที่เป็นผลจากการกระทำผิดได้ต้องขึ้นอยู่กับว่าผู้

⁵ คณิต ฅ นคร, “คุณธรรมทางกฎหมายกับการใช้กฎหมายอาญา.” วารสารอัยการ, ปีที่ 3, ฉบับที่ 25, น. 59-61 (มกราคม 2523).

เป็นผู้ถือ หรือเป็นเจ้าของคุณธรรมทางกฎหมายนั้นหรือไม่ ดังนั้นเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น จึงต้องพิจารณาก่อนว่าอะไรคือคุณธรรมทางกฎหมายของบทบัญญัติความผิดอาญานั้น และพิจารณาต่อไปว่าคุณธรรมทางกฎหมายนั้นเป็นคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนรวมหรือส่วนบุคคล หากเป็นคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนรวมประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหายจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะเข้าดำเนินการ แต่ถ้าคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนบุคคลก็ต้องพิจารณาต่อไปอีกว่าผลของการกระทำก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลหรือสังคมมากกว่ากัน ถ้าก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคมมากกว่าก็ถือว่าผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อย ของประชาชน แต่หากก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลที่เป็นผู้เสียหายโดยแท้จริงมากกว่าก็ปล่อยให้เป็นสิทธิของผู้เสียหายผู้นั้นที่จะตัดสินใจว่าสมควรเอาโทษหรือจะสละคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนบุคคลนั้นก็ได้อีก

ดังนั้น ถ้าเราเข้าใจและนำคุณธรรมทางกฎหมายมาพิจารณาความเป็นผู้เสียหายดังกล่าว ก็จะเป็นการลดปัญหาในกระบวนการยุติธรรมของไทยที่มาจากทำให้อำนาจฟ้องคดีอาญาได้อย่างไม่จำกัดอย่างมาก เพราะคุณธรรมทางกฎหมายนี้สามารถพิจารณาได้ว่าความผิดอาญาในฐานนั้นๆ คุณธรรมทางกฎหมายจะเป็นคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนรวมหรือส่วนบุคคล ซึ่งมีผลต่อการพิจารณาความเป็นผู้เสียหายที่ใช้สิทธิในการดำเนินคดีอาญาได้

ทั้งนี้ การใช้อำนาจในการดำเนินคดีอาญาของผู้เสียหายมีปัญหาอยู่มาก จึงขอยกตัวอย่างแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ชี้ให้เห็นแนวทางปฏิบัติ และความเข้าใจเกี่ยวกับการพิจารณาความเป็นผู้เสียหายว่าตนมีอำนาจในการดำเนินคดีอาญาได้หรือไม่ เช่น คำพิพากษาในคดีนายกอนันท์ ปันยารชุน ที่ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลฎีกาฟ้องนายกรัฐมนตรี (นายกอนันท์ ปันยารชุน) กับพวก โดยกล่าวหาว่าจำเลยทั้งสี่ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบซึ่งมีแนววินิจฉัยของศาลฎีกาไว้ดังนี้⁶

คำพิพากษาในคดีนายกอนันท์ ปันยารชุน กับพวกนั้น โจทก์ฟ้องว่า โจทก์ได้รับแต่งตั้งจากคณะกรรมการตุลาการเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2535 ให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 1 ซึ่งโจทก์จะเกษียณอายุราชการในวันที่ 30 กันยายน 2535 แต่จำเลยทั้งสี่เจตนากลั่นแกล้งโจทก์มิให้ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 1 ก่อนครบเกษียณอายุราชการ จึงขอให้ศาลลงโทษจำเลยฐานร่วมกันปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 157

ศาลชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้องแล้ว เห็นว่าคดีมีมูลให้ประทับฟ้อง

จำเลยทั้งสี่ให้การปฏิเสธ

ศาลชั้นต้นพิจารณาแล้วพิพากษาว่า จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 157, 83 ให้จำคุกคนละ 2 ปี เนื่องจากจำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 เคยรับราชการในตำแหน่งสำคัญชั้นบริหาร

⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4881/2541.

ระดับสูงมาเป็นเวลานานด้วยดี จึงเห็นสมควรรอกการลงโทษไว้มีกำหนด 1 ปี ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 สำหรับจำเลยที่ 1 ให้ยกฟ้อง

จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 อุทธรณ์

จำเลยที่ 2 ถึงที่ 4 ฎีกา โดยอัยการสูงสุดรับรองให้ฎีกาในปัญหาข้อเท็จจริง

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า พิเคราะห์แล้ว คดีมีปัญหาที่ต้องวินิจฉัยตามฎีกาของจำเลยที่ 2 ที่ 3 และที่ 4 ข้อแรกว่า ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 เอกชนเป็นผู้เสียหายได้หรือไม่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 บัญญัติว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าของงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริตต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ” เห็นว่าบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวเป็นบทบัญญัติที่ต้องการเอาโทษแก่เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ แต่กลับปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดคนหนึ่งและเอาโทษแก่เจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริตอีกคนหนึ่ง สำหรับในตอนแรกคำว่าเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดนั้น หมายความว่ารวมถึง เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลหรือเอกชนผู้หนึ่งผู้ใดด้วย ดังนั้น หากการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานโดยมิชอบเป็นการกระทำต่อเอกชนผู้หนึ่งผู้ใดโดยตรงและเป็นการกระทำให้บุคคลดังกล่าวได้รับความเสียหาย เอกชนผู้นั้นย่อมเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) ได้ ด้วยเหตุนี้ที่จำเลยที่ 2 ที่ 3 และที่ 4 ฎีกาว่าความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 โจทก์ในฐานะเอกชนไม่อาจเป็นผู้เสียหายได้ จึงฟังไม่ขึ้น

จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าโจทก์ได้ฟ้องจำเลยซึ่งในขณะนั้นได้รับราชการในตำแหน่งที่สำคัญ ในฐานะเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ซึ่งศาลได้วินิจฉัยมาตรา 157 ว่าเป็นบทบัญญัติที่ต้องการเอาโทษแก่เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่แต่กลับปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลหรือผู้หนึ่งผู้ใด หมายความว่ารวมถึงเพื่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลหรือเอกชนผู้หนึ่งผู้ใดด้วย หากการปฏิบัติหรือละเว้น การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานโดยมิชอบเป็นการกระทำต่อเอกชนผู้หนึ่งผู้ใดโดยตรงและเป็นการกระทำให้บุคคลดังกล่าวได้รับความเสียหาย เอกชนผู้นั้นย่อมเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) ซึ่งการวินิจฉัยดังกล่าวเป็นการวินิจฉัยตามหลักเกณฑ์ที่ศาลฎีกาได้วางไว้ว่า ผู้เสียหาย คือผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำความผิดนั้นและเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย ซึ่งหากเรานำคุณธรรมทางกฎหมายมาพิจารณาจะเห็นได้ว่าคุณธรรมทางกฎหมายของความผิดอาญาตามตรา 157 คือ ความบริสุทธิ์สะอาดแห่งอำนาจรัฐหรือความบริสุทธิ์สะอาดแห่งตำแหน่งแล้ว ก็จะได้เห็นว่าคุณธรรมทางกฎหมายของมาตรานี้เป็นคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนรวมที่บุคคลไม่อาจอ้างเป็นเจ้าของได้ เพราะความบริสุทธิ์สะอาดแห่งอำนาจรัฐหรือความบริสุทธิ์สะอาดแห่งตำแหน่งเป็นเรื่องของรัฐโดยแท้ เนื่องจากการพิจารณาความเสียหายที่บุคคลได้รับ

จากการกระทำความคิดฐานใดฐานหนึ่ง จะต้องพิจารณาว่าความคิดฐานนั้น ได้บัญญัติขึ้นเพื่อประสงค์จะคุ้มครองอะไร ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของการบัญญัติกฎหมายของความคิดในฐานนั้น ดังนั้นความคิดตามมาตรา 157 นี้ ผู้เสียหายคือรัฐเท่านั้น เอกชนจึงไม่สามารถนำความคิดตามมาตราดังกล่าวมาฟ้องคดีต่อศาลได้ การที่เอกชนนำคดีมาฟ้องต่อศาลจึงถือว่าเป็นการใช้อำนาจฟ้องโดยมิชอบ

3. บทบาทในการดำเนินคดีอาญาในต่างประเทศ

3.1 สาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในการฟ้องคดีอาญาถือว่าเป็นการดำเนินคดีโดยรัฐ (Public puissance) กล่าวคือ การฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาเป็นอำนาจของรัฐ โดยพนักงานอัยการจะเป็นผู้ใช้อำนาจแทน ในนามของรัฐ บุคคลผู้เสียหายจะฟ้องคดีอาญาเองโดยตรงต่อศาลไม่ได้ แต่ผู้เสียหายจะเริ่มดำเนินคดีอาญาได้โดยการร้องทุกข์ต่อพนักงานอัยการหรือตำรวจ เพื่อให้พนักงานอัยการหรือตำรวจทำการสอบสวนหรือให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อผู้พิพากษาสอบสวนในความผิดที่กฎหมายกำหนดให้สอบสวน โดยผู้พิพากษาสอบสวนทำการสอบสวนความผิดอาญา และเมื่อมีการสอบสวนแล้วพนักงานอัยการจะเป็นผู้พิจารณาสำนวนการสอบสวนแล้วจะมีความเห็นสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องต่อไป⁷ อย่างไรก็ตามแม้ผู้เสียหายไม่มีอำนาจในการฟ้องคดีอาญาได้โดยตรงแต่ผู้เสียหายสามารถใช้สิทธิการฟ้องคดีทางแพ่งเพื่อเรียกค่าเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาได้ ทั้งนี้เป็นการใช้วิธีทางอ้อมเพื่อให้พนักงานอัยการต้องฟ้องดำเนินคดี เหตุนี้ศาลจะพิจารณาคดีทางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาได้ก็ต่อเมื่อได้มีการพิจารณาในคดีอาญานั้นก่อนแล้ว

กรณีที่บุคคลผู้เสียหายฟ้องคดีทางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเพื่อเรียกค่าเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น จะต้องยื่นคำร้องต่อผู้พิพากษาสอบสวนไปพร้อมกับฟ้องคดีแพ่ง พร้อมวางเงินประกันตามที่ผู้พิพากษากำหนด ผู้พิพากษาสอบสวนจะส่งคำร้องทุกข์นี้ไปยังพนักงานอัยการซึ่งมีผลทำให้พนักงานอัยการต้องดำเนินคดีอาญาในการกระทำครั้งเดียวกันนั้น แต่ถ้าผู้เสียหายใช้สิทธิในการฟ้องคดีทางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาโดยไม่มีเหตุผลอันสมควรหรือประมาทก็จะต้องได้รับโทษทางอาญาด้วย

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสาธารณรัฐฝรั่งเศสในการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาถือการดำเนินคดีโดยรัฐเป็นหลัก รัฐจึงเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยมีพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด บทบัญญัติความผิดทางอาญาทุกฐานจึงไม่มีความผิดใดที่บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้เหมือนกับของไทย สิทธิและอำนาจในการดำเนินคดีอาญาของผู้เสียหายจึงไม่เป็นเงื่อนไขในการดำเนินคดี แต่ทั้งนี้ในความคิดบางประเภทที่ได้

⁷ กิตติ บุศยพลากร, “ผู้เสียหายในคดีอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), น. 15.

ก่อให้เกิดความเสียหายต่อตัวบุคคลโดยเฉพาะ ต่อมาภายหลังได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น หรือ จากที่ได้มีการตกลงระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิดแล้ว อัยการซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐในการฟ้องร้อง และดำเนินคดีอาญาที่ใช้หลักการฟ้องคดีโดยคุณพินิจอาจตั้งไม่ฟ้องคดีจากกรณีดังกล่าวได้ การตั้งไม่ฟ้อง ของพนักงานอัยการนี้เป็นการผ่อนคลายหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเพื่อให้ระบบงานยุติธรรมเกิดความ สมดุลอีกด้วย⁸

3.2 สหราชอาณาจักร

ตามหลักการดำเนินคดีอาญาของสหราชอาณาจักร ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหาย มีส่วน ได้รับผลกระทบโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงหรือไม่ ดังนั้น จึงถือได้ว่า ประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหาย ด้วยเหตุนี้อำนาจฟ้องคดีอาญาจึงเป็นของทุกคน จากแนวคิดของหลักการ ดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนนี้ ทำให้ระบบวิธีพิจารณาความอาญาของสหราชอาณาจักร มีลักษณะพิเศษ คือ ไม่มีการนำเอาส่วนได้เสียของบุคคลมาปะปนกับส่วนได้เสียของสังคมทำให้สหราชอาณาจักร ไม่มี รูปแบบการฟ้องคดีความผิดต่อส่วนตัวที่ผู้เสียหายสามารถให้เจตจำนงในการที่จะไม่ฟ้องหรือยอมความ ได้ เพราะอำนาจในการฟ้องคดีอาญานั้นเป็นของประชาชนทุกคน⁹

อย่างไรก็ตาม แม้ระบบกฎหมายของสหราชอาณาจักรจะให้สิทธิแก่ประชาชนในการฟ้อง คดีอาญาได้อย่างกว้างขวาง แต่ก็ได้จัดตั้งหน่วยงาน CPS (Crown Prosecution Service) ขึ้นมาเพื่อพิจารณา กลั่นกรองการดำเนินคดีอาญาของประชาชน โดยมีพนักงานอัยการเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาแทนเจ้าหน้าที่ ตำรวจ เพื่อมุ่งเน้นการคุ้มครองประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมากขึ้น นอกจากนี้เรื่องของการยอมความซึ่ง เป็นสิทธิของผู้เสียหายนั้น หากผู้เสียหายยอมความกันไปโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานของรัฐผู้มี อำนาจเสียก่อน ผู้เสียหายจะกลายเป็นผู้กระทำความผิดอาญาเสียเองโดยถือว่าเป็นความผิดฐานยอมความ โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งการกระทำความผิดฐานนี้อาจกระทำด้วยวิธีการที่มีการยอมรับหรือตกลงที่จะ ปกปิดข้อมูลใดๆ อันเป็นสาเหตุของการกระทำความผิด หรืออาจมีการชดใช้ค่าเสียหายกันเอง โดยการ กระทำดังกล่าวถือเป็นความผิดทางอาญาและมีโทษ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบทบาทของผู้เสียหายในการ ดำเนินคดีอาญาต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของ CPS ที่ทำหน้าที่คุ้มครองประโยชน์ของสังคมส่วนรวม มากกว่าการคุ้มครองผู้เสียหายที่จะใช้สิทธิของตนเองในทางมิชอบ โดยอ้างผลกระทบในทางส่วนตัวที่ตน ได้รับ และนำสิทธิดังกล่าวมาหาประโยชน์หรือกลั่นแกล้งบุคคลอื่นซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดจึงเป็นสิ่งที่ไม่ อาจกระทำได้ เพราะเป็นการทำลายประโยชน์ของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งสหราชอาณาจักรมิได้ให้อำนาจ ในการดำเนินคดีของผู้เสียหายอยู่เหนือผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม

⁸ เพิ่งอ้าง, น. 15-16.

⁹ คณิง ภาไชย, “วิธีพิจารณาความอาญาตามกฎหมายอังกฤษ,” วารสารอัยการ, ปีที่ 9, ฉบับที่ 108, น. 14-15 (ธันวาคม 2529).

3.3 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

การดำเนินคดีอาญาในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้น ไม่อาจกระทำได้นั้นกว่าจะได้มีการฟ้องร้องผู้กระทำความผิดต่อศาล ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดองค์ประกอบของผู้ที่มีอำนาจในการฟ้องคดีอาญาเอาไว้ ได้แก่ พนักงานอัยการและผู้เสียหาย และจากหลักการดังกล่าวทำให้อัยการมีอำนาจดำเนินคดีอาญาได้อย่างกว้างขวาง ขณะที่ผู้เสียหายมีอำนาจดำเนินคดีอาญาได้เพียงเท่าที่กฎหมายกำหนดไว้ นอกจากนี้ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันยังได้นำแนวความคิดในเรื่องคุณธรรมทางกฎหมาย (Rechtsgter) มาใช้เพื่อคุ้มครองการกระทำความผิดฐานต่างๆ โดยแบ่งการคุ้มครองออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ความผิดที่กระทบต่อรัฐและคุณค่าของสังคม ความผิดที่กระทบต่อบุคคล ความผิดที่กระทบต่อทรัพย์สิน

การที่ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันนำแนวคิดในเรื่องคุณธรรมทางกฎหมาย (Rechtsgter) มาใช้เพื่อคุ้มครองการกระทำความผิดฐานต่างๆ เพราะเห็นว่า ความผิดในทางอาญานั้นมาจาก “ปทัสถาน” (Norm) และปทัสถานดังกล่าวก็มาจากคุณธรรมทางกฎหมาย (Rechtsgter) นั้นเอง เช่น ปทัสถานมีว่าเป็นการไม่สมควรที่จะฆ่ามนุษย์ เพราะชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่พึงหวงแหนและชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งหรือคุณค่าที่สำคัญที่ชอบที่จะคุ้มครองโดยกฎหมายอาญา เป็นต้น¹⁰ บทบัญญัติของประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันไม่มีการบัญญัติไว้เฉพาะว่าความผิดประเภทใดเป็นความผิดอันยอมความได้เหมือนกับประมวลกฎหมายอาญาของไทย แต่ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันได้แบ่งประเภทความผิดต่างๆ ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนทั่วไป และส่วนพิเศษ และมีบทบัญญัติบางประเภทที่ลักษณะคล้ายกับความผิดอันยอมความได้ของไทย โดยเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาที่ต้องอาศัยการร้องทุกข์ของผู้เสียหาย โดยบัญญัติเอาไว้ในบท 4 ซึ่งความผิดที่ผู้เสียหายจะร้องทุกข์นี้มีลักษณะเป็นเรื่องในทางส่วนตัวของผู้เสียหาย ในส่วนนี้ผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องคดีได้เองโดยถือว่าเป็นข้อยกเว้นในการฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการ โดยความผิดเหล่านี้รัฐได้จำกัดไว้เฉพาะความผิดบางประเภท ได้แก่ ความผิดที่ผู้เสียหายต้องร้องทุกข์ (Antragsdelikte) ความผิดที่ผู้เสียหายต้องให้อำนาจ (Ermächtigungsdelikt) และความผิดที่เอกชนฟ้องคดีเองได้ (Privatklagedelikte)

กล่าวโดยสรุป แม้สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจะใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ แต่ก็มีได้ถือหลักดังกล่าวอย่างเคร่งครัด โดยมีการเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีบางประเภทได้ซึ่งเป็นคดีที่มีลักษณะในทางส่วนตัว เนื่องจากความผิดดังกล่าวมิได้กระทบต่อประโยชน์สาธารณะแต่ประการใด อย่างไรก็ตามแม้จะเป็นความผิดที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนตัวของผู้เสียหาย และรัฐก็ให้สิทธิแก่ผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีได้เอง แต่ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าหากตนเข้าดำเนินคดีเองจะเกิดประโยชน์แก่สังคมมากกว่า พนักงานอัยการก็มีสิทธิเข้าดำเนินการแทนเอกชนได้ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าบทบาทของผู้เสียหายในระบบกฎหมายเยอรมันตกอยู่ภายใต้ประโยชน์ของสังคมโดยรวมเป็นหลัก โดยมีพนักงานอัยการคอยกำกับ

¹⁰ คณิต ฒ นคร, กฎหมายอาญาภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556), น. 94.

ดูแล¹¹ นอกจากนี้ประมวลกฎหมายอาญาเยอรมัน ไม่มีบทกฎหมายเฉพาะที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวเหมือนประมวลกฎหมายอาญาของไทยคงมีแต่บทที่กล่าวถึงความผิดที่ต้องมีการร้องทุกข์ของผู้เสียหาย และความผิดที่ผู้เสียหายต้องให้อำนาจดำเนินคดี ดังนั้น ผู้เสียหายในระบบกฎหมายของเยอรมันจึงมีสิทธิที่จะฟ้องคดีได้บางประเภทตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้เท่านั้น และในส่วนของ การยอมความเพื่อยุติคดีนั้น ผู้เสียหายสามารถกระทำได้ เพราะกฎหมายได้กำหนดไว้ให้ผู้เสียหายต้องทำการประนีประนอมยอมความกันก่อนที่จะมีการฟ้องคดี แต่หากการประนีประนอมยอมความกันนั้นไม่สำเร็จและมีการดำเนินการฟ้องร้องกันแล้ว หากภายหลังผู้เสียหายไม่ประสงค์จะดำเนินคดีต่อก็ไม่สามารถที่จะยอมความกันได้อีก

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

แนวความคิดในการดำเนินคดีอาญาอาจแบ่งออกได้เป็น 3 หลัก คือ หลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย (Private Prosecution) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution) และหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public Prosecution) โดยในปัจจุบัน ประเทศส่วนใหญ่จะใช้กันอยู่ 2 หลัก คือ หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน และหลักการดำเนินคดีอาญา โดยรัฐ

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนนั้น มีแนวความคิดเป็นพื้นฐานว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นประชาชนทุกคนจึงเป็นผู้เสียหาย มีอำนาจฟ้องคดีอาญาโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงหรือไม่ ประเทศที่ยึดถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน ได้แก่ สหราชอาณาจักร แต่ในปัจจุบันรัฐได้เข้ามาควบคุมการฟ้องคดีอาญาของประชาชนโดยการจำกัดอำนาจในการฟ้องคดีอาญาบางประเภท เช่น คดีอาญาที่มีโทษประหารชีวิตให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐ ได้แก่ Attorney General และ Director of Public Prosecution (D.P.P.)

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลักที่เกิดขึ้นใหม่ ที่ถือว่าการคุ้มครอง การรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นหน้าที่ของรัฐ ไม่ใช่ของผู้เสียหาย เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น รัฐมีหน้าที่ต้องป้องกันปราบปรามการกระทำความผิดอาญานั้น โดยมีเจ้าพนักงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาประชาชนไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาด้วยตนเอง แต่ในปัจจุบันประเทศที่ใช้หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐอย่างเคร่งครัด ได้แก่ เยอรมนี ญี่ปุ่น ก็มีการอนุญาตให้เอกชนผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้บ้างเช่นกัน แต่จะจำกัดไว้เฉพาะความผิดบางประเภทที่กฎหมายบัญญัติให้เอกชนหรือผู้เสียหายฟ้องคดีได้ ส่วนฝรั่งเศสไม่เปิดโอกาสให้เอกชนฟ้องคดีอาญาได้เอง แต่ผู้เสียหายอาจฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเพื่อบังคับให้พนักงานอัยการฟ้องคดีอาญาได้

¹¹ พชรพร หงส์สุวรรณ, “เหตุทำให้คดีอาญายอมความได้ : ศึกษากรณีความผิดบางฐานระหว่างสามีภริยา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555), น. 59.

สำหรับประเทศไทยถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเช่นกัน แต่ก็ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิฟ้องคดีอาญาเองได้อย่างกว้างขวาง โดยผู้เสียหายในคดีอาญามีอำนาจที่จะฟ้องคดีได้เช่นเดียวกับพนักงานอัยการและนอกจากนี้ผู้เสียหายยังมีสิทธิฟ้องคดีอาญาในคดีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องด้วย ดังจะเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยที่ได้ให้อำนาจผู้เสียหายไว้แต่อย่างไรก็ตามหลักในการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยยังคงเป็นหน้าที่ของรัฐเป็นหลัก เนื่องจากรัฐมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ผู้เสียหายมีหน้าที่เข้ามาช่วยเสริมให้กระบวนการยุติธรรมมีความเป็นธรรมในทางที่เหมาะสมขึ้นเท่านั้น ดังนั้นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยจึงได้ให้อำนาจผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้อย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดขอบเขต และเป็นอิสระแยกจากพนักงานอัยการ ซึ่งในบางครั้งอาจก่อให้เกิดปัญหา หรือผลกระทบต่อการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ เพราะผู้เสียหายจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว หรืออาจใช้สิทธิในการฟ้องคดีอาญาโดยมิชอบ เนื่องจากตัวผู้เสียหายเองมีส่วนร่วมในการกระทำผิดนั้นด้วย หรือยินยอมให้มีการกระทำผิดต่อตนเอง แต่ใช้สิทธิของความเป็นผู้เสียหายฟ้องร้องคดีอาญากลับแก้งบบุคคลอื่นให้เป็นคดีอาญา เพื่อข่มขู่ หรือเพื่อก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตัวผู้ถูกฟ้องทางใดทางหนึ่ง ตลอดจนอาจใช้สิทธิในการฟ้องคดีอาญาเพื่อเป็นการช่วยเหลือดำเนินคดีเพื่อให้ศาลยกฟ้องผู้กระทำความผิดให้พ้นโทษ หรือได้รับโทษน้อยลง

ดังนั้น เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวผู้เขียนจึงขอเสนอแนะว่า ควรมีการจำกัดอำนาจในการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหาย เพื่อเป็นการอำนวยความยุติธรรม ป้องกันการกลั่นแกล้งกันของผู้เสียหายที่ใช้สิทธิโดยมิชอบ หรือด้วยประการใดๆ โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ให้จำกัดอำนาจการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหาย โดยการแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมาย คือผู้เสียหายจะฟ้องคดีอาญาได้เฉพาะความผิดที่กระทบต่อทรัพย์สินส่วนตัวเท่านั้นซึ่งสามารถแยกได้อย่างของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ดังนี้

ความผิดเกี่ยวกับความสงบภายในบ้าน

ความผิดฐานหมิ่นประมาท

ความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่น

ความผิดฐานขู่เข็ญ

ความผิดฐานใช้กำลังซ่อนเร้นผู้อื่น

ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์

ความผิดอาญาบางฐานตามกฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้า

ความผิดเกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์ สิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า

การฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหายตามฐานความผิดดังกล่าว ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีต่อศาลเองได้โดยไม่ต้องมีการร้องทุกข์เป็นเงื่อนไขหรือต้องรอให้มีการสอบสวนจากเจ้าพนักงานสอบสวนหรือพนักงาน

อัยการ แต่ในการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายตามความผิดอาญาดังกล่าวนี้จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องผ่านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาแล้วแต่ข้อตกลงไม่สำเร็จ โดยก่อนฟ้องผู้เสียหายต้องวางหลักประกันสำหรับค่าธรรมเนียมด้วย ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้ผู้เสียหายใช้สิทธิในการฟ้องคดีอาญาโดยมิชอบและเป็นการก่อกวนการดำเนินคดีอาญาเป็นไปด้วยความชอบธรรมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด

2. แก้อาณัติของกฎหมายที่บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความได้ตามประมวลกฎหมายอาญานั้น ผู้เสียหายจะไม่สามารถดำเนินคดีอาญาเองได้ ผู้เสียหายจะต้องอยู่ภายใต้การร้องทุกข์ ซึ่งจะต้องร้องทุกข์ภายใน 3 เดือน นับแต่รู้เรื่องการกระทำความผิด ซึ่งพนักงานอัยการจะเป็นผู้มีอำนาจในการดำเนินคดีอาญา แต่การที่ฟ้องตามความผิดดังกล่าวนี้ผู้เสียหายจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องผ่านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาแล้วแต่ข้อตกลงไม่สำเร็จเช่นเดียวกับการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหายตามข้อเสนอนี้ 1 โดยก่อนฟ้องผู้เสียหายต้องวางหลักประกันสำหรับค่าธรรมเนียมด้วย ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้ผู้เสียหายใช้สิทธิในการฟ้องคดีอาญาโดยมิชอบ และเป็นการก่อกวนการดำเนินคดีอาญาเป็นไปด้วยความชอบธรรมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด

3. ในความผิดที่ผู้เสียหายต้องร้องทุกข์ หากผู้เสียหายได้ร้องทุกข์แล้ว แต่พนักงานอัยการมีความเห็นในการสั่งไม่ฟ้อง เนื่องจากเห็นว่าการฟ้องคดีนั้นจะไม่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ พนักงานอัยการก็ต้องมีหน้าที่แจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงการสั่งไม่ฟ้องคดีนั้น และหากผู้เสียหายไม่เห็นด้วยกับคำสั่งไม่ฟ้อง เช่นนี้ ก็สามารถร้องทุกข์ต่อหัวหน้าอัยการผู้นั้นในระดับต่างๆ โดยผู้เสียหายต้องชี้แจงว่าการสั่งไม่ฟ้องของพนักงานอัยการเป็นการใช้ดุลพินิจโดยไม่ชอบ หัวหน้าอัยการดังกล่าว มีอำนาจตรวจสอบคำวินิจฉัยไม่ฟ้องคดี หากหัวหน้าอัยการนั้นๆ เห็นว่าอัยการเจ้าของเรื่องสั่งไม่ฟ้อง โดยมิชอบ ก็จะสั่งให้อัยการเจ้าของคดีเปิดคดีทำการสอบสวนใหม่ และยื่นฟ้องคดีนั้นต่อไป แต่ถ้ายกฟ้องของผู้เสียหายได้รับการปฏิเสธจากหัวหน้าอัยการ ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลสูงสุดอีกครั้งก็ได้เพื่อให้ศาลสั่งให้อัยการยื่นฟ้อง แต่ผู้เสียหายจะต้องเสียค่าธรรมเนียมและค่าขึ้นศาล หากศาลไม่ยอมรับคำร้องของตน

4. การแบ่งแยกอำนาจในการสอบสวน และอำนาจในการฟ้องร้องคดีออกจากกัน ทำให้ประสิทธิภาพในการดำเนินคดีของพนักงานอัยการอาจมีช่องว่างหรือไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากดุลพินิจในการสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้องของพนักงานอัยการนั้นพิจารณาจากสำนวน การสอบสวนของเจ้าพนักงานสอบสวนที่ส่งมาเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การสอบสวนจึงเป็นขั้นตอนสำคัญในการกำหนดข้อหา การรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ที่ถูกกล่าวหา จึงมีผลต่อดุลพินิจของพนักงานอัยการ ดังนั้น เพื่อเป็นการแก้ไขควรให้พนักงานอัยการเข้าร่วมในการสอบสวนดำเนินคดีชั้นเจ้าพนักงานด้วย เพื่อให้เป็นกระบวนการเดียวกัน และเป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจในการที่จะใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการและการสอบสวนของเจ้าพนักงานตำรวจซึ่งเป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชนในการอำนวยความสะดวก

บรรณานุกรม

- กิตติ บุศยพลากร. “ผู้เสียหายในคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- คณิต ฒ นคร. “คุณธรรมทางกฎหมายกับการใช้กฎหมายอาญา.” วารสารอัยการ. ปีที่ 3. ฉบับที่ 25 (มกราคม 2523) : 59-61.
- คณิต ฒ นคร. “บทบาทของศาลในคดีอาญา.” วารสารธุรกิจบัณฑิตย์. ปีที่ 1, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2544) : 49.
- คณิต ฒ นคร. “ผู้เสียหายในคดีอาญา.” วารสารอัยการ. ปีที่ 1. ฉบับที่ 1 (มกราคม 2521) : 49-50.
- คณิต ฒ นคร. “วิธีพิจารณาความอาญาไทย : หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน.” วารสารนิติศาสตร์. ปีที่ 15. ฉบับที่ 3 (กันยายน 2528) : 2
- คณิต ฒ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549.
- คณิต ฒ นคร. กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2556.
- คณิต ฒ นคร. ข้อกฎหมายในคดีนายกอานันท์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2540.
- คณิง ภาไชย. “วิธีพิจารณาความอาญาตามกฎหมายอังกฤษ.” วารสารอัยการ. ปีที่ 9. ฉบับที่ 108 (ธันวาคม 2529) : 14-15.
- ธานี วรรภัทร์. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558.
- พชรพร หงส์สุวรรณ. “เหตุทำให้คดีอาญายอมความได้ : ศึกษากรณีความผิดบางฐานระหว่างสามีภริยา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555.
- พิชญา เหลืองรัตนเจริญ. “การรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีการรื้อฟื้นคดีที่เป็นคุณแก่จำเลย.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2548.
- อดิศร ไชยคุปต์. “ดุลพินิจของพนักงานอัยการในการสั่งให้ฟ้องคดีอาญา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.
- อุดม รัฐอมฤต. “การฟ้องคดีอาญา.” วารสารนิติศาสตร์. ปีที่ 22. ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2535) : 241-251.